

Ключевые слова: ознакомлення дошкільників с природой, емоціональне отношение, екологічне виховання, методи, приёмы, средства дошкільного образования.

SUMMARY

Havrylo O. Using the preschoolers' emotionality in the process of the familiarization with the seasonal phenomena in nature.

The article is devoted to the problem of education of the preschool children's emotional attitude to natural phenomena. The aim of the article is to analyze and prove the value of the preschoolers' emotions when reading the seasonal changes in nature for successful mastering of the educational material, shaping their environmental consciousness and culture. "The basic preschool education component" determines the emotional and value attitude to nature as a part of the personal competence. The modern educators in Ukraine offer start familiarizing children with objects of aesthetic perception and the positive attitude to it.

Material for research was acquaintance with nature classes conducted by students in kindergartens. The methods of our study were the monitoring of children, the analysis of the methods, techniques and training aids used in the classroom.

The great interest for the children caused the animal pictures – mothers with their calves; the stream sounds, the birds singing, the murmur of trees. The preschoolers made an imaginary trip to the forest. They presented themselves sitting on the grass, they was dripped by rain, the sun warmed. Then they developed a code of conduct in the woods. All these things have caused the emotional attitude towards nature in children. At the end of class it was found out that children had successfully learnt the material by using the funds which caused positive emotions.

In the case of a simple transfer of the information preschoolers were disinterested, distracted and not all of them memorized the desired material. The educator's unemotional attitude gave the signal to children that not necessarily follow the rules of behavior in nature, they can live as comfortably and do not take other living organisms. It can be argued that introducing children to natural phenomena requires the experience of positive emotions.

It has been proved that software material is absorbed by all the children most effectively by using the methods, techniques and tools that evoke an emotional response of the pupils. And we must remember that environmental consciousness involves non-indifference, active relationship to nature conservation. It is necessary to pay attention to the students on the importance of forming an emotional component in the familiarization of the preschool children with nature.

Key words: familiarize preschool children with nature, emotional attitude, ecological education, methods, techniques, training aids of the pre-school education.

УДК 78:371.315-057.874

Наталія Данько

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОПТИМІЗАЦІЯ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ МУЗИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН

У статті розкривається хід формульованого педагогічного експерименту щодо оптимізації навчання музики молодших школярів завдяки впровадженню інтегрованого підходу, специфічних педагогічних умов, розглядаються основні етапи їх упровадження. Пояснюється зміст специфічних педагогічних умов інтегрованого навчання музики молодших школярів під час проведення уроків у початковій школі.

Ключові слова: *молодші школярі, педагогічні умови, види мистецької діяльності, інтегроване навчання, творчі здібності.*

Постановка проблеми. Усвідомлення ролі виокремлення основних методичних аспектів удосконалення мистецького навчання молодших школярів, що складають неабиякий інтерес як для вчених-дослідників, так і для вчителів-практиків, спонукало нас до актуалізації проблеми інтегрованого навчання музики молодших школярів *у складних умовах сьогодення*. Виявлені в процесі дослідження *суперечності* між: вимогами до якості й рівня всіх ланок і галузей освіти (у тому числі й початкової) та значним скороченням годин на уроки музики (поділення уроку на музичне й образотворче мистецтво або організація музичного навчання в умовах 2 годин на місяць, що майже в двічі зменшує теоретичне і практичне опанування програмних вимог із музики); зростаючими вимогами до впровадження інтеграційних підходів як ефективного засобу засвоєння навчального матеріалу в освітній сфері та недостатньою їх практичною реалізацією в школі; практичною необхідністю забезпечення цілісності сприймання навчальної інформації на уроках музики в початковій школі й недостатньою розробленістю його теоретико-методологічних засад на основі інтеграції, а також потребою суспільства у висококультурних особистостях та відсутністю відповідного науково-методичного забезпечення, що гальмує мобільне використання видів мистецтв і різновидів музичної діяльності на заняттях музики в початкових класах *в умовах скорочення годин*.

Аналіз актуальних досліджень. Різномічні проблеми формування, упровадження інтеграції змісту освіти розкриваються в працях: А. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюна, В. Лутай та ін. Дидактичні, методичні основи забезпечення ефективності освітнього процесу засобами інтеграції знань вивчають вітчизняні науковці: В. Бондар, Л. Куненко, Н. Ничкало, В. Сластьонін, О. Савченко та ін. Загальні питання впровадження інтеграційних підходів у галузі музично-педагогічної освіти відображено в працях: Л. Арчажникової, О. Бузової, О. Єременко, А. Козир, Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької та ін. [1; 2; 3].

Зросла кількість і наукова обґрунтованість теоретичних і прикладних праць, присвячених підготовці майбутніх учителів музики, розкриттю методичних основ інтеграції мистецьких знань та їх упровадження в шкільну практику (О. Соколова); цікавими є наукові розробки, що забезпечують моделювання інтегративних уроків музики в початковій школі та сприяють цілісному сприйманню інформації, формуванню основ музичної культури й гармонізації особистості (О. Лобова, Л. Масол, Т. Надолінська, О. Рудницька, О. Хижна, Л. Хлебнікова, О. Щолокова та ін.) [5]; здійснюється розгляд даної проблеми як ефективного засобу інтеграційно-змістового оновлення та програмно-методичного забезпечення шкільного навчання (А. Авдієвський, А. Болгарський, Л. Куненко, Л. Масол та ін.) [4; 5], відбувається висвітлення

результатів наукових досліджень щодо засвоєння художньо-культурного знання (Н. Миропольська, О. Ростовський, Г. Падалка, Г. Шевченко та ін.) [3].

Мета статті – розкрити мету, завдання, основні етапи здійснення педагогічного експерименту щодо оптимізації навчання музики молодших школярів на уроках музичного мистецтва завдяки впровадженню специфічних педагогічних умов, ураховуючи складні умови сучасного навчання мистецтву в початковій школі (скорочення годин на уроки художньо-естетичного циклу, зниження ролі естетичного виховання в гармонізації особистості школярів).

Виклад основного матеріалу. Завдання формульованого експерименту визначалися згідно логіки розгортання експерименту для забезпечення поетапності досягнення мети. Формульований експеримент проводився протягом 2010–2013 навчальних років. На цьому етапі було обґрунтовано педагогічні умови функціонування інтегрованого навчання на уроках музики; здійснено вибір методик експериментальної роботи; проведено формульований педагогічний експеримент; систематизовано й проаналізовано отримані дані; упроваджено результати досліджень у практику уроків музики початкової школи.

Метою формульованого експерименту визначено перевірку ефективності й практичної доцільності впровадженої поетапної методики, моделі та педагогічних умов їх забезпечення в процесі інтегрованого навчання музики молодших школярів.

Для чистоти експерименту й оптимальної вірогідності отриманих результатів у формульовану базу дослідження додатково було введено ту саму кількість учнів (142 особи молодшого шкільного віку): Сумської ЗОШ № 15 та середньої загальноосвітньої школи № 70 м. Києва, які увійшли до ЕГ; також до ЕГ увійшли 102 студента факультету мистецтв СумДПУ імені А. С. Макаренка та Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; 12 учителів музики й початкових класів, керівників гуртків; 38 батьків, які брали участь у констатувальному дослідженні і в процесі спостережень проведення експериментальної методики та співбесід. Таким чином ми намагалися залишити ту саму загальну кількість – 294 респондента, що й на констатувальному етапі дослідження.

З метою апробації розробленої нами методики впровадження педагогічних умов інтегрованого навчання музики молодших школярів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Музичне мистецтво», було чітко організовано дослідно-експериментальну роботу всіх учасників формульованого експерименту.

Розробка експериментальної методики здійснювалася за такими *напрямами*, як:

- активізація стійкого інтересу, формування позитивної мотивації щодо занять творчою мистецькою діяльністю, вироблення стійких переконань

стосовно необхідності занять мистецькими діяльностями з метою творчого самовираження, самореалізації, саморозвитку;

- опанування учнями необхідного інтегрованого змісту щодо основ різних видів мистецтва, вивчення основних мистецьких понять-термінів, виявлення подібного та протилежного в мистецтві з метою формування цілісної картини «образу світу» за допомогою різних засобів художньої виразності, особистісно-художнього розвитку;

- формування музично-інтегрованих навичок, умінь у процесі мистецької діяльності (слухання музики, співу, гри на дитячих шумових і музичних інструментах, рухів під музику, музичних ігор, драматизації, видів образотворчого мистецтва за темами музичних творів, складання невеликих розповідей про музику, формування особистої рефлексії) з метою стимуляції розвитку аналітико-синтетичної діяльності, зокрема таких мисленневих операцій, як: аналіз, синтез, узагальнення, що допомагають об'єктивному, адекватному художньому сприйманню дійсності через мистецтво.

Основними **завданнями** формувального експерименту виступили:

- формування стійкого інтересу, позитивної мотивації до занять мистецтвом;

- формування цілісних музично-інтегрованих знань, навичок та вміння їх використовувати в процесі спілкування з творами мистецтва;

- накопичення мистецького понятійно-термінологічного словника;

- розвиток адекватного сприймання музики та відтворення музичних образів через різні види мистецької діяльності;

- розвиток вміння порівнювати засоби художньої виразності, знаходити спільне й відмінне;

- формування готовності учнів до творчої діяльності, самореалізації, формування особистої рефлексії;

- активізація поліхудожньої діяльності.

Організацію формувального експерименту забезпечували три взаємозалежні **етапи**: *організаційно-підготовчий, упроваджувально-оцінювальний, продуктивно-самостійний*, послідовність упровадження яких визначена логікою функціонування інтегрованого навчання музики молодших школярів та структурними компонентами (**мотиваційно-спонукальним, змістово-процесуальним, творчо-результативним**).

На всіх етапах у тією чи іншою мірою використовувалися всі спеціально розроблені педагогічні умови, особливо це стосувалося **IV педагогічної умови**, яка полягає в дотриманні тематичного компонування інтегрованого навчання музики з метою встановлення тематичної узгодженості змісту навчальної інформації в різних видах мистецтва; здійснення взаємозалежності міжпредметних зв'язків, що забезпечують його цілісність у процесі моделювання сценарію уроку музики інтегрованого типу й логіки її викладення; використання різних видів мистецтв (музики, літератури, театру, хореографії,

образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного) та різновидів мистецької діяльності, що їх забезпечують.

Так, **на першому, організаційно-підготовчому етапі**, який охоплював перше півріччя навчального року, визначалася тривалість експерименту та вибірка його учасників – учнів молодого шкільного віку. Ураховуючи вік респондентів, основна увага на цьому етапі приділялася забезпеченню *мотиваційно-спонукального компоненту*. У формуванні означеного компоненту перевага віддавалася **I педагогічній умові (організаційній)**, яка передбачала естетичне, технічне й відповідне наочне оформлення кабінету музики; створення атмосфери гуманізації навчального середовища на уроках музики, психологічного комфорту, позитивного емоційного самопочуття в процесі навчання; організацію міжсуб'єктної навчальної комунікації, доброзичливої атмосфери та творчої співпраці засобами навчального діалогу й полілогу (Я. Савченко) у різних формах (аудіювання, вербальних, музично-звукових, з використанням мультимедійних технологій тощо).

Оскільки на цьому етапі забезпечувалося формування *мотиваційно-спонукального компоненту* інтегрованого навчання музики молодших школярів, то відповідним чином відбувався розвиток стійкого пізнавального інтересу, позитивної мотивації до мистецько-творчої діяльності за допомогою використання **II педагогічної умови**, спрямованої на формування стійкого інтересу, пізнавальної активності, стимуляцію потреби в учнів до занять музичним та іншими видами мистецтва (як теоретичного, так і художньо-практичного характеру), за допомогою врахування їх інтересів, мистецьких уподобань, ігрової діяльності; усвідомлення молодшими школярами значення мистецтва в житті людини й формуванні його особистості за допомогою використання традиційних та інноваційних засобів і *методів навчання* (словесних: міні-лекцій, друкованих текстів, технічних, яскравої наочності, музичного інструментарію, мультимедійних програм тощо), методів стимуляції, методів проведення художніх аналогій тощо.

Другий етап формувального експерименту – *упроваджувально-оцінювальний*, відповідно до методичної моделі, став логічним продовженням розробленої експериментальної методики і був спрямований на формування *змістово-процесуального компоненту* інтегрованого навчання молодших школярів та реалізацію другого напряму експериментального дослідження, що передбачав залучення учнів до навчальної, мистецької, творчої діяльності засобами інтеграції й диференціації.

Другий етап передбачав опанування знань *про особливості засобів мистецької виразності*, формування інтегрованих знань про мистецтво, формування вмінь оперувати набутими знаннями, накопичення досвіду створення художніх образів засобами різних видів діяльності, здійснення власного вибору варіанта поліхудожньої діяльності.

Упровадження експериментальної методики на даному етапі дослідження здійснювалося в процесі вивчення навчальної дисципліни «Музичне мистецтво» в 2–4 класах початкової школи. Для ефективності роботи на даному етапі експериментальної методики актуального значення набуває педагогічний супровід даного процесу, його керівництво, регуляція й коригування.

На другому, *упроваджувально-оцінювальному етапі*, з метою формування цілісних мистецьких знань, учням пояснювались особливості засобів мистецької виразності й демонструвалися варіанти вираження художніх образів засобами різних видів мистецтв. Учням була запропонована система навчально-творчих, поліхудожніх завдань із метою формування в них уміння оперувати набутими знаннями в різних видах діяльності

Наприклад: треба було визначити особливості: музично-звукових характеристик фрагменту аудіо запису п'єси П. Чайковського «Осінь пісенька», лексико-сміслових характеристик фрагменту літературного оповідання В. Сухомлинського «Осіньні сни клена» і образотворчо-виражальних засобів художньої виразності в репродукції І. Левітана «Золота осінь» (використання відомих кольорів, загального настрою картини). Треба було також знайти спільне й відмінне.

Під час другого етапу формувального експерименту здійснювалося впровадження **III педагогічної умови**: урахування психофізичних особливостей учнів молодшого шкільного віку та їх музичних можливостей, дотримання підбору оптимально доступної навчальної інформації, всебічне використання гедоністичної функції мистецтва, що сприяє отриманню естетичної насолоди в спілкуванні з мистецтвом, його адекватному сприйманню, кращому розумінню художньо-виражальних засобів музичних творів та інших видів мистецтва та **V педагогічної умови**, яка вимагає чіткого дотримання вчителем відповідного, дидактично обумовленого структурування уроків музики інтегративного типу й інших позаурочних форм інтегрованого навчання музики; послідовне дотримання принципів загально-педагогічної та початкової музичної освіти; рухливо-варіативного змістового наповнення, у залежності від контингенту дітей, мети і завдань музичного навчання та виконання методики послідовного його проведення, що пов'язане із забезпеченням: оптимізації процесу інтегрованого навчання молодших школярів в умовах дефіциту навчальних годин; зі стимуляцією асоціативно-інтегрованого мислення учнів у процесі застосування варіативних імпровізаційних та інших творчих завдань; художнього сприймання, оцінювання й творення.

Важливим завданням на другому етапі є формування розуміння мистецтва як цілісного, багатогранного культурного явища, установлення його суттєвих зв'язків між видами, іншими об'єктами дійсності. При цьому важливо було навчити дитину спостерігати, порівнювати, виявляти головне та

другорядне, аналізувати, узагальнювати. На творчому рівні навчальної діяльності як результат експериментальної методики учень засвоює знання на узагальнювальному етапі, який передбачає їх синтез (уміння об'єднати елементи в нове ціле: написати творчу роботу, використати знання з різних галузей під час виконання завдання), оцінку та творче використання.

Третій етап – *продуктивно-самостійний* – був спрямований на формування творчо-результативного компоненту й використання спеціально розроблених інтегрованих музичних занять, що стало логічним завершенням усієї експериментальної методики, яка охоплювала навчання учнів початкової школи. Протягом всього формувального експерименту ми здійснювали систему повноцінних інтегрованих уроків музики, на яких інтегрувався зміст різних видів мистецтва. Методичне забезпечення здійснювалося за допомогою чітко систематизованих структурних складових уроку музики (тема уроку музики, тип уроку, мета, завдання, очікувані результати, види мистецької діяльності, музично-дидактичний матеріал, ключові слова, обладнання, структура уроку, хід уроку, домашнє завдання).

Мета таких занять полягала у створенні в свідомості учнів музично-художньо-літературного образу певного явища чи предмета та цілісного уявлення про мистецтво. Якщо на уроках інтегрованого типу з музичного мистецтва в 1–2 класах нами застосовувались окремі фрагменти інтеграції різних видів мистецтва, то в 3–4 класах використовувався повний комплекс інтеграції мистецтв. Особливість таких уроків полягає в тому, що на них поєднуються блоки знань із різних предметів, підпорядковані одній темі. Досягнення загально дидактичної мети інтегрованого уроку сприяє цілісному навчанню, формуванню знань на якісно новому рівні. Як зазначає академік О. Савченко: «Метою інтегрованих уроків є створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання [6].

На цьому етапі впроваджувалася **VII педагогічна умова**, пов'язана з актуалізацією творчого потенціалу молодших школярів, розвитком їх креативних здібностей, що набувають ефективності в створенні ситуації успіху (схваленні, підбадьоренні навіть за умови досягнення незначних результатів, ненав'язливій допомозі, висловлюванні надії вчителя на кращий результат, відстрочки оцінювання й надання можливості учню в найближчому майбутньому покращати свій результат тощо) – і виступають як важливий стимулятор учіння, що вимагає спрямування самостійно-рефлексивних дій учнів на творчий результат у процесі здійснення практичної діяльності (співу, гри на дитячих шумових та музичних інструментах, емоційно-художньої драматизації нескладних персонажів тощо).

Експериментальна методика продуктивно-самостійного етапу забезпечувала формування в молодших школярів готовності до самостійної,

творчої, мистецької діяльності, виявлення творчих здібностей учнів відповідно до їх індивідуальних особливостей та власного самовизначення.

Досягнення мети *продуктивно-самостійного* етапу формувального експерименту передбачало вирішення низки **завдань**:

- активізувати в учнів набуття стабільного інтересу й індивідуального позитивного досвіду музичної, мистецько-творчої діяльності;
- закріпити усвідомлення важливості і значення музики в житті кожної людини (що забезпечить мотивацію опанування музичним мистецтвом учнів початкової школи);
- розвивати в учнів стійке бажання до самостійної пошуково-творчої діяльності в галузі музичного мистецтва різними засобами (із використанням підручників з «Музики», «Мистецтво» з плоскою друкованою текстом; мультимедійних технологій: електронних посібників типу: «Нотна грамота», «Музичні інструменти», «Композитори» тощо; мультимедійної програми Л. М. Масол «Мистецтво» (1–4 класи), авторських методичних розробок уроків музики тощо).

Основна **мета** мистецьких занять взагалі і третього етапу нашого дослідження зокрема – залучення учнів до художньо-творчої діяльності. Тому нами проводилися повноцінні інтегровані уроки музики з використанням різних видів мистецтв, пізнання музичних, художніх, літературних творів. Образотворча діяльність має важливе значення для всебічного розвитку особистості. У процесі створення зображення в дитини формується спостережливість, естетичне сприйняття, творчі здібності. Образотворча діяльність надає можливість доступними засобами висловити емоційний стан дитини, її ставлення до навколишнього світу, вміння самостійно створювати прекрасне, бачити його у творах мистецтва.

Висновок. Аналіз наукового доробку з проблеми дослідження, що розкриває стан інтегрованого навчання музики молодших школярів та врахування типових недоліків і сучасних вимог до рівня музичної освіти в складних умовах дефіциту навчальних годин у загальноосвітній школі, дали змогу розробити оригінальну методичку дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на оптимізацію інтегрованого навчання музики учнів початкової школи, за рахунок упровадження в навчально-виховний процес спеціально розроблених педагогічних умов.

Таким чином, можна зазначити, що запровадження інтегрованого навчання музики в сучасній початковій школі за умови дотримання спеціальних педагогічних умов продемонструвало якісну динаміку опанування комплексом музично-інтегрованих знань, навичок, умінь молодших школярів та можливість оптимального виконання навчальних завдань на уроках музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Інтеграція наукових знань і проблема змісту освіти / С. У. Гончаренко // Постметодика. – 1994. – № 6. – С. 3–8.

2.Зязюн І. А. Освітня парадигма – тип культурно-історичного мислення і творчої дії суб'єктів освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : зб. наук. праць / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К. : ІПОіОД, 2003. – С. 15–29.

3.Падалка Г. М. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної мистецької освіти / Г. М. Падалка // Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. пр. / редкол. О. П. Щолокова та ін. – К. : НПУ імені М. Драгоманова, 2004. – Вип. 1 (6). – С. 15–20.

4.Куненко Л. О. Підвищення рівня музичної освіти молодших школярів за допомогою формування у них тематичного понятійного апарату на уроках музики / Л. О. Куненко // Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. – К. : НПУ, 2002. – Вип. 3. – С. 111–115.

5.Масол Л. М. Концепція загальної мистецької освіти / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 1. – С. 2–5.

6.Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для студентів вищих навчальних закладів / Савченко Олександра Яківна. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

РЕЗЮМЕ

Данько Н. Оптимизация интегративного обучения музыке младших школьников в условиях уменьшения учебных часов.

В статье рассматривается ход формирующего педагогического эксперимента относительно обучения музыке младших школьников благодаря осуществлению интегративного подхода, созданию специфических педагогических условий; а также раскрываются основные этапы создания и введения этих условий.

Ключевые слова: младшие школьники, педагогические условия, виды искусства, интегративное обучение, творческие способности.

SUMMARY

Danko N. An optimization of integrated music teaching to junior students in terms of shortened teaching hours.

Forming pedagogical experiment to improve music teaching to junior students by implementing integrated approach, special pedagogical conditions and ways how to use them are examined in the article.

An analysis of scientific research on the problem of integrated music education of junior students and considering typical drawbacks and requests to the music education in terms of small amount of teaching hours gave the base to further investigations of original methodology which is target to optimize integrated music education in primary school by implementing special worked-out pedagogical conditions in school.

Elaboration of experiment of the methodology was hold by the following directions

- *activation of steady interest and formation of positive motivation to be engaged in creativity;*
- *giving students integrated information bases of different kinds of art, teaching general art terms and finding similarities and differences in art in order to form holistic mage of the world by different means of art;*
- *developing integrated music skills proficiency during art activities (listening to music, singing, playing music instruments for kids, moving to music, music games, stage playing, creating stories about music and reflection of emotions).*

The main tasks of the forming experiment are:

- *forming persistent interest, positive motivation to be engaged in art activities;*
- *forming holistic integrity (music knowledge, skills and proficiency);*
- *leaning art terms;*

- *development of adequate perception of music and reproduction of music images through different kinds of art activities;*
- *development of the skills to compare means of art and to find differences and similarities;*
- *formation of students' readiness to self-development, creativity and reflection;*
- *motivation to be engaged in different fields of art.*

Key words: *junior students, pedagogical conditions, kinds of art, integrated education, creativity.*